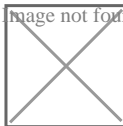

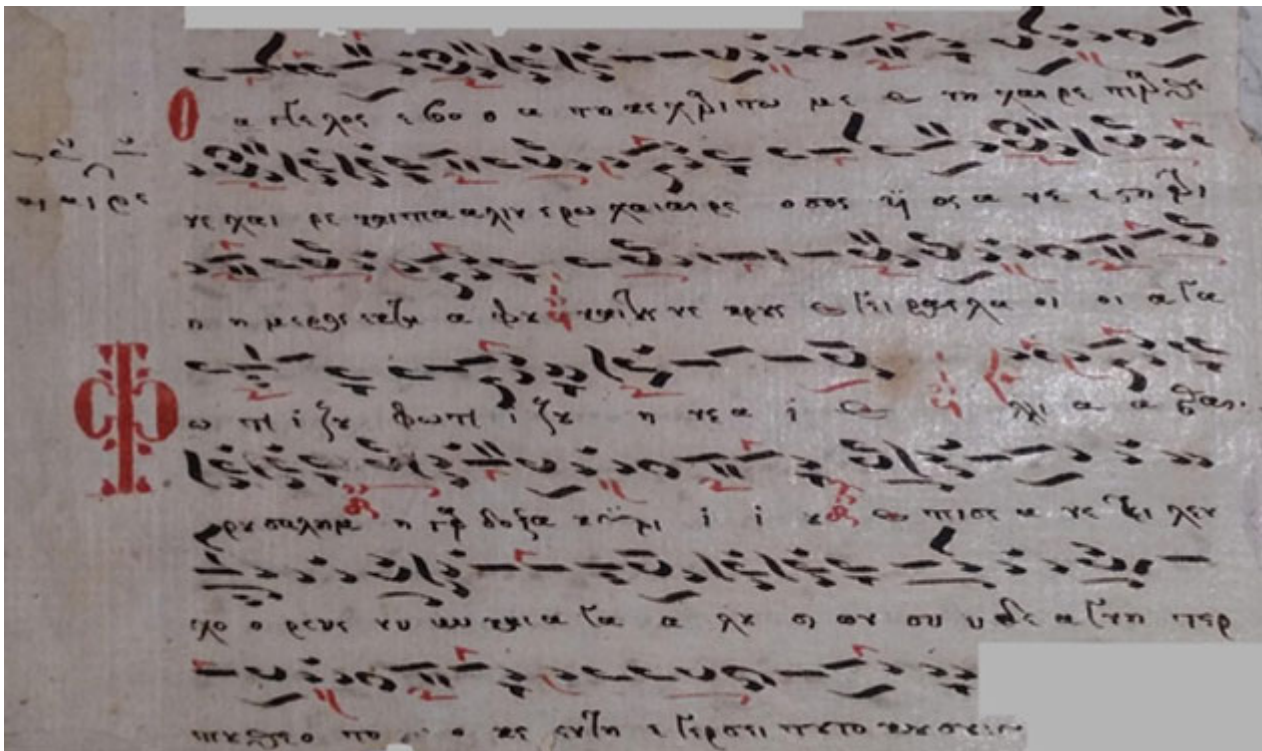
Μια εξηγητική σπουδή, με αφορμή την θ' ωδή του Πάσχα (Ειρμολόγιο Μπαλασίου Ιερέως) (Αχιλλέας Γ. Χαλδαιάκης, Αναπληρ. Καθηγητής Τμήματος Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών)

/ [Πεμπτούσια](#)

image not found or type unknown

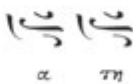

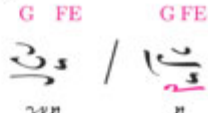

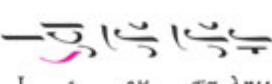

Μια εξηγητική σπουδή, με αφορμή την θ' ωδή της ακολουθίας του Πάσχα, από τον κώδικα ΒΚΨ 53/201^α-201 (του έτους 1743), όπου διασώζεται η παράδοση του μελοποιημένου από Μπαλάση τον ιερέα Ειρμολογίου:

1) Η μελωδία δομείται με τους ακόλουθους, απλούς και σύνθετους, σχηματισμούς:

ψ	ψηφιστό	<p>a bc</p> <p>υι ος</p> <p>από τη λέξη <u>υιός</u>· ο ίδιος και στις λέξεις ο <u>άγγελος</u> (όπου προστίθεται και, μη επηρεάζον την τελική μελωδική ανάπτυξη, γοργόν) & <u>παρθένε</u></p>
α	αντικένωμα	<p>D C</p> <p>τςς νε</p> <p>από τη φράση <u>τους νεκρούς</u>· ο ίδιος και στις φράσεις <u>ανέστη τριήμερος</u> [GF] & <u>εν τη εγέρσει</u> [GD (όπου, βέβαια, του υπό την πεταστή αντικενώματος έπεται τρίφωνη κατάβαση)]</p>
λ ¹	λόγισμα (1 ^{ος} τύπος)	<p>E FG G</p> <p>πα α λιγ</p> <p>από τη λέξη <u>πάλιν</u>· ο ίδιος και στη λέξη <u>τριήμερος</u></p>
λ ²	λόγισμα (2 ^{ος} τύπος)	<p>D G a a</p> <p>φω τι ι ζς</p> <p>από τη λέξη <u>φωτίζουν</u>¹</p>

τ	τρομικό	<p>a b e bc G</p> <p>φω τι ι ζε</p> <p>από τη λέξη <u>φωτίζου</u>²</p>
π	παρακλητική	<p>b GaG</p> <p>ε βο ο</p> <p>από τη λέξη <u>εβόα</u>ο ίδιος και στη φράση <u>παρθένε χείρε</u> & στη λέξη <u>ανέστη</u>· απαντά, ομοίως, στη λέξη <u>εγείρας</u> υπό την ακόλουθη, επουσιωδώς παρηλλαγμένα παρασημαινόμενη, σημειογραφική διατύπωση:</p> <p>F GaG</p> <p>ε γεί ρας</p>
σ	στραγγίσματα	<p>GF FE</p> <p>α τη</p> <p>από τη φράση <u>εβόα τη</u>· ο ίδιος και στη φράση <u>χείρε και</u></p>
α+β	αντικένωμα+βαρεία	<p>G FE</p> <p>η γαρ</p> <p>από τη φράση <u>η γαρ</u>· ο ίδιος και στη φράση <u>επί σε</u> & στη λέξη <u>γυν</u> παρηλλαγμένη (λόγω κατάστρωσης του ποιητικού κειμένου) εκδοχή του ίδιου σχηματισμού αποτελούν τόσο ο ομοειδής επί της λέξης <u>αγνή</u> (όπου του αντικενώματος έπεται υποροπή), όσο και ο ανάλογος επί του άρθρου <u>η</u> [από τη φράση <u>η νέα Ιερουσαλήμ</u>], έστω κι αν ο τελευταίος παρασημαίνεται με βαρεία και υπογραφόμενο λύγισμα:</p> <p>G FE GFE</p> <p>γνη η</p>
ψ+π+λ ¹	ψηφιστό+πίασμα+λύγισμα (1 ^{ος} τύπος)	<p>a G E FG a G</p> <p>ρι τω με νη</p> <p>από τη λέξη <u>κεχαριτωμένη</u>· ο ίδιος στη φράση <u>δόξα Κυρίου</u> & στη λέξη <u>θεοτόκε</u>· ομοίως και στη φράση <u>λαοί αγαλλιάσθε</u> (όπου όμως εκκινεί μία βαθμίδα χαμηλότερα):</p> <p>G F D EF G</p> <p>λα οι α</p> <p>ο ίδιος (αλλά ημιτελής, καθώς ελλείπει εν προκειμένω ο τελικός σχηματισμός λυγίσματος) και στη φράση <u>χείρε παρθέne</u>:</p> <p>d c a</p> <p>χαι ρε παρ</p>
κ ¹	κατάληξη (1 ^{ος} τύπος) [ψηφιστό+στραγγίσματα]	<p>a e b ba aG G</p> <p>I ε ρε σα λημ</p> <p>από τη λέξη <u>Ιερουσαλήμ</u>· ο ίδιος και στη φράση <u>αγάλλου Σιών</u></p>
κ ²	κατάληξη (2 ^{ος} τύπος) [αντικένωμα+τρομικό]	<p>G F E F ED D</p> <p>ε ρω χαι αι ρε</p> <p>από τη φράση <u>ερώ χείρε</u>· ο ίδιος και στη φράση <u>τριήμερος εκ τάφων</u> & στη λέξη <u>αγαλλιάσθε</u></p>

κ ³	κατάληξη (3 ^{ος} τύπος) [ψηφιστό]	<p style="text-align: center;">G F E D</p> <p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;">α ν ε τ ε ι λ ε</p> <p>από τη λέξη <u>ανέτειλε</u>· ο ίδιος και στη φράση <u>τόκου σου</u> (όπου όμως εκκινεί μία βαθμίδα χαμηλότερα [FED])</p>
----------------	--	---

Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί και η ακόλουθη ενδιαμέση μελωδική ανάπτυξη ανιούσας διφωνίας, παραδιδόμενη κατά δύο εκδοχές:

-

F G

 και G F

με δύο ολίγα (για ισάριθμες συλλαβές του ποιητικού κειμένου)

από τη λέξη κεχαριτωμένη· ο ίδιος και στις λέξεις νέα & τέρπου, αλλά και στις φράσεις νεκρούς εγείρας & και αγάλλου

ή

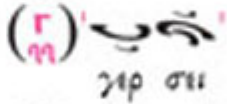

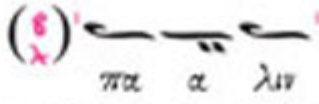
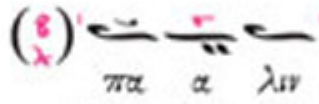

- με ολίγον και κεντήματα (για μία μόνον συλλαβή του ποιητικού κειμένου)

FG

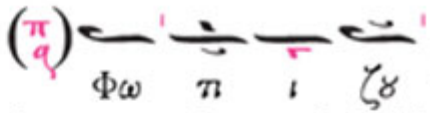
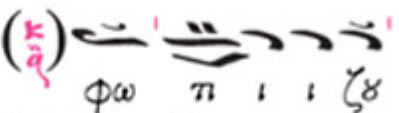

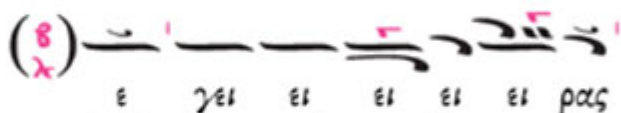

από τη λέξη δόξα

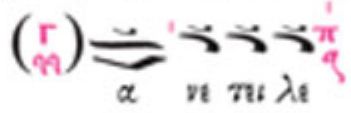
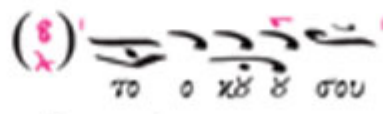

2) Οι παραπάνω σχηματισμοί εξηγήθηκαν, αντίστοιχα, ως εξής:

<p>ψ</p>	 <p>[πρβλ. και σχηματισμό τρομικού]</p>
<p>α</p>	 <p>ή και, για τη φράση εν τη <u>εγέρσει</u>:</p> <p>προτιμήθηκε εδώ η παραπάνω, πυκνότερη δυνατή, εξήγηση του συγκεκριμένου σχηματισμού, η πλέον εγγύτερη, επίσης, προς τη σημειογραφική διατύπωση της πρωτογενούς πηγής· μια συνήθης περαιτέρω ανάλυση της ίδιας αυτής γραφής θα διατυπωνόταν, βέβαια, ως ακολούθως:</p>
<p>λ¹</p>	 <p>εσκεμμένα εξηγήθηκε χωρίς την προσθήκη, αντίστοιχα, κλάσματος και γοργού:</p> <p>(τα τελευταία, η προσθήκη των οποίων ουδόλως βέβαια μεταβάλλει τη ρυθμική ανάπτυξη του σχηματισμού, θεωρήθηκαν ως επιπλέον «σημειογραφικά ψιμμύθια», προστιθέμενα κατά την απόπειρα γραπτής παρασήμανσης της φωνητικής κίνησης του λυγίσματος)</p>
<p>λ²</p>	 <p>προτιμήθηκε η εξήγηση σε διάρκεια τεσσάρων χρόνων [έναντι</p>

	<p>πιθανής σε διάρκεια δύο χρόνων: (π_{α})] όχι μόνον λόγω του εδώ παρασημαινόμενου συνδυασμού διπλής και λυγίσματος, αλλά και λόγω της συνολικής ρυθμικής κατάστρωσης της στο σημείο αυτό αρχομένης μελωδικής φράσης</p>
τ	<p>(κ_{α}) </p> <p>[πρβλ. και σχηματισμό ψηφιστού]</p>
π	<p>(ν_{α}) </p> <p>ή και, για τη λέξη εγείρας:</p> <p>(ξ_{λ}) </p> <p>[είναι εδώ προφανές ότι στην πρώτη περίπτωση, όπου και διαρκεί η ανάπτυξη της λέξης επί της οποίας ο σχηματισμός της παρακλητικής εδράζεται, έχει αναλυθεί (ν_{α}), προς χάριν της ερμηνευτικής ροής του μουσικού κειμένου, η -συμβατή με την ολοκλήρωση της λέξης- δίχρονη κατάληξη της δεύτερης (ξ_{λ})]</p>
σ	<p>(Δ_{α}) </p>
α+β	<p>(Δ_{α}) </p> <p>ή και, για τις λέξεις, αντίστοιχα, αγνή & η:</p> <p>(ξ_{λ}) / (Δ_{α}) </p>
ψ+π+λ ¹	<p>(Δ_{α}) </p> <p>προτιμήθηκε εδώ η πυκνότερη δυνατή εξήγηση του πιάσματος, με τρεις αποστροφους [έναντι, για παράδειγμα, της εξίσου δόκιμης εξήγησης με έγχρονη πεταστή προ συνεχούς ελαφρού:], από την οποία και τελικά προκύπτει η παραπάνω, εγγύτερη προς την πρωτογενή πηγή, σημειογραφική αποτύπωση της όλης φράσης [η, με την παραπάνω εναλλακτική εξήγηση του πιάσματος, ανάλογη θα διαμορφωνόταν ως εξής:]</p>

	 <p>[όπως, για παράδειγμα, εξηγείται το ίδιο καταληκτικό μοτίβο από Γρηγόριο τον πρωτοψάλτη στις μελοποιημένες από Πέτρο τον Μπερεκέτη Καταβασίες της Κυριακής προ της Χριστού Γέννησης]</p>
κ ³	 <p>περιφραστικότερα θα εξηγείτο και ως εξής [για παράδειγμα, στην επί της φράσης <u>τόκου σου</u> τελική κατάληξη] :</p> <p>[κατά μελωδική ανάπτυξη εγγύτατη στην και νυν διαδεδομένη και επικρατούσα, την σε συνθέσεις του ίδιου δρόμου κατά κόρον χρησιμοποιηθείσα από Πέτρο τον Βυζάντιο]</p>

Η συνδετική μελωδική ανάπτυξη ανιούσας διφωνίας εξηγήθηκε είτε πυκνότερα, με δύο έγχρονα ολίγα (σε περιπτώσεις π.χ. δισύλλαβων λέξεων: $(\xi) \xrightarrow{\alpha} \xrightarrow{\alpha} \xrightarrow{\alpha}$ ή $(\xi) \xrightarrow{\pi\rho} \xrightarrow{\pi\rho}$), είτε αναλυτικότερα, με το δεύτερο έγχρονο ολίγον αναλελυμένο (σε περιπτώσεις τρισύλλαβων και πλέον λέξεων, όπου και εκ των πραγμάτων η ανάπτυξη της δεύτερης συλλαβής διαρκεί και εξελίσσεται: $(\xi) \xrightarrow{\kappa\alpha} \xrightarrow{\chi\pi} \xrightarrow{\alpha}$ ή $(\xi) \xrightarrow{\delta\iota} \xrightarrow{\sigma} \xrightarrow{\sigma}$).

3) Μια πανοραμική θεώρηση της δομής της σύνθεσης, βασισμένης μάλιστα (στο πρώτο τμήμα της, εκείνο του μεγαλυναρίου) σε ελαφρώς παρηλλαγμένο του νυν εν χρήσει ποιητικού κειμένου, θα διαμορφωνόταν ως ακολούθως[1]:

Ὁ ἄγγελος ἐβόσθη κεχαριτωμένη,
χαῖρε, παρθένε, χαῖρε καὶ πάλιν ἔρῳ χαῖρε
ὁ σὸς υἱὸς ἀνέστη τριήμερος ἐκ τάφου
καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγείρας, λαοὶ ἀγαλλιάσθε

Φωτίζου, φωτίζου, ἢ νέα Ἱερουσαλήμ,
ἢ γὰρ δόξα Κυρίου ἐπὶ σέ ἀνέτειλε,
χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου Σιών,
σύ δὲ ἀγνή τέρπου, θεοτόκε,
ἐν τῇ ἐγένεσθαι τοῦ τόκου σου.

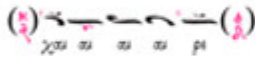
4) Επιτάσσεται ἡ τελικὴ ἐξηγημένη ἐκδοχὴ (με κάποιες ἐπιμέρους, ἀκαδημαϊκῆς & παιδαγωγικῆς προοπτικῆς, ἐπισημειώσεις) τῆς ἐν λόγῳ ὁδῆς:

[1] Με κόκκινα γράμματα ἐπισημαίνονται οἱ προμνημονευθεῖσες ἐνδιάμεσες μελωδικές ἀναπτύξεις ἀνιούσας διφωνίας, ἐνῶ με κίτρινη & πράσινη, ἀντίστοιχα, ἐπισημάνση δεικνύονται μελωδιότυποι πανομοιότυποι. Αἰξίζει νὰ υπογραμμισθεῖ ὅτι στο παραπάνω, βασιμμένο στο ποιητικὸ κείμενο τοῦ παρόντος εἰρμού, διάγραμμα, οἱ μόνες λέξεις που παραμένουν ἐκτὸς μουσικολογικῆς ἀξιολόγησῆς εἶναι οἱ με κυανὴ ἐπισημάνση δεικνυόμενες, ὅλες τονισμένες ἀπλὰ με ἓνα τῶν τριῶν πρωτογενῶν σημαδιῶν, δηλαδὴ ἴσον, ὀλίγον ἢ ἀπόστροφο.

Ἦχος ᾠ Πά

Κατά τη, σημειωμένη στην αριστερή ὠα του χειρογράφου μελωδική παραλλαγή, η μελική επένδυση της λέξης *χαίρε*² θα διαμορφωνόταν ως εξής:

Ο αγ γε λος ε ε βο ο ο ο ο ο
ο α τη κε χα α ρι τω ω με ε
ε νη **χαι** ρε ε παρ θε νε ε **χαι** αι αι αι
αι αι αι ρε και πα α λιν ε ρω
χαι αι αι αι ρε ο σος υι ος α α νε
ε ε ε ε ε ε στη τρι η η με ρος
εκ τα α α α φου και τες νε κρες ε
γει ει ει ει ρας λα α α οι οι α
γαλ λι α α α α σθε

Τριπλή, ανά διφωνίες κατιούσα, μελική παλιλλογία προτιμήθηκε εδώ η συγκεκριμένη σημειογραφική διατύπωση [έναντι, για παράδειγμα της ακόλουθης (και εξίσου δόκιμης) ενιαίας γραφής:

προς επισήμανση της εν προκειμένω τρισσώς παλιλλογούμενης ομοειδούς ενέργειας, μιας ενέργειας που στη μεν παρούσα εξήγηση επισημαίνεται δια της έγχρονης πεταστής, στη δε πρωτογενή πηγή δια του αντικενώματος, ενοποιούντος τις 1^η και 4^η συλλαβές της υποσημειούμενης, τετρασύλλαβης συνολικά, ποιητικής φράσης.

Ανάλυση ημετέρα, προς χάριν μιας ερμηνευτικά προωθητικής κινητικότητας της (κατά τα λοιπά "στάσιμης" εν προκειμένω) μελωδικής ανάπτυξης:

Φω πι ι ι ι ζα φω πι ι ι ζα η η
νε α Ι ι ε ε ρα σα α α λημ
η γαρ δο ο ο ξα κυ υ ρι ι ι ι ε
ε πι σε α νε τει λε **χο** ο ρευ ε νυ
υν και α γα α α αλ λα Σι ι ι
ων **σ**υ υ δε α γνη η τερ πα θε ο ο το
ο ο κε **εν** τη η ε γερ σει τσ το
κσ σσ

Θερμές ευχαριστίες απευθύνονται στον συνάδελφο **Νικόλαο Μπούρη**, για την ηλεκτρονική στοιχειοθεσία και τη μορφοποίηση των μουσικών κειμένων.

Αθήνα, Ιούνιος 2016

Λεπτομέρειες για το συντάκτη του άρθρου βλέπε [εδώ](#) και [εδώ](#)

[Για το άρθρο με μορφή pdf βλέπε εδώ](#)